

Наталія МАКСИМЕНКО,

*кандидат педагогічних наук, доцент кафедри філології та методики початкової освіти ДВНЗ "Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника" (Україна, Івано-Франківськ)
natalijamaksimenko@gmail.com*

ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНО-МОВЛЕННЄВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

У статті розглядаються наукові засади комунікативно-мовленнєвої компетентності молодших школярів; аналізуються шляхи вдосконалення і розвитку діалогічного мовлення в учнів початкової школи, умови формування в них умінь будувати монологічні зв'язні висловлювання на уроках української мови.

Ключові слова: *комунікативна компетентність, молодший школяр, уроки української мови, мовленнєві вміння та навички, розвиток діалогічного та монологічного мовлення.*

Лит. 3.

Natalia MAKSIMENKO,

*Candidate of Pedagogical Science, Assistant Professor, Department of Philology and Methods of Primary Education SHEE "Vasyl Stefanyk Precarpathian National University" (Ukraine, Ivano-Frankivsk)
natalijamaksimenko@gmail.com*

FORMATION COMMUNICATIVE- SPEECH COMPETENCE IN PRIMARY SCHOOL AT LESSONS UKRAINIAN LANGUAGE

The article deals with scientific principles of communicative-speech competence of junior pupils; examines ways of perfection and development of dialogic speech in pupils in primary school, conditions formation theirs skills to build monologic coherent uttering at the lessons of Ukrainian language.

Key words: *communicative competence, junior pupil, lessons of Ukrainian language, language skills, development of dialogic and monologic speech.*

Ref. 3.

Наталья МАКСИМЕНКО,

кандидат педагогических наук, доцент кафедры филологии и методики начального образования ГВУЗ "Прикарпатский национальный

ФОРМИРОВАНИЕ КОММУНИКАТИВНО-РЕЧЕВОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В УЧАЩИХСЯ НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЫ НА УРОКАХ УКРАИНСКОГО ЯЗЫКА

В статье рассматриваются научные основы коммуникативно-речевой компетентности младших школьников; анализируются пути совершенствования и развития диалогической речи в учащихся начальной школы, условия формирования у них умений строить монологические связные высказывания на уроках украинского языка.

Ключевые слова: коммуникативная компетентность, младший школьник, уроки украинского языка, речевые умения и навыки, развитие диалогической и монологической речи.

Лит. 3.

Постановка проблеми. Реформування загальноосвітньої школи в особистісно-орієнтовану, розвивальну зумовлене потребами цивілізованого демократичного суспільства в Україні. У контексті цих суспільних потреб особливо значимою є основна мета початкової мовної освіти, яка визначається провідною функцією рідної мови: плекання національно свідомої, духовно багатой, творчої особистості, яка володіє вміннями комунікативно доцільно вживати мовні засоби у різних сферах і видах мовленнєвої діяльності.

Сформувати таку людину неможливо без оволодіння мовою як засобом спілкування, пізнання, самоствердження в житті, творчого самовираження. Відповідно лінгвістичні відомості в процесі навчання молодших школярів розглядаються не самостійним предметом вивчення, а засобом та умовою розвитку мислення, творчих здібностей учнів, формування комунікативної компетенції, виховання на засадах гуманізму і демократизму. Це підтверджує і новий Державний стандарт, в якому метою освітньої галузі «Мови і літератури» визначається розвиток особистості учня, формування його комунікативної компетентності та загальних уявлень про мову як систему і літературу як вид мистецтва.

Формування комунікативної компетентності молодшого школяра – актуальна проблема початкової школи та основна мета курсу української мови, «яка виявляється у здатності успішно користуватися мовою у процесі спілкування, пізнання навколишнього світу, вирішення життєво важливих завдань» [2,10].

Аналіз досліджень. Питання комунікативно-діяльнісного підходу до змісту й процесу навчання мови, можливість засвоєння молодшими

школярами різних аспектів мови як засобу спілкування, усвідомлення суспільної ролі мови та функцій, що реалізуються в мовленні кожної людини, порушуються останнім часом на всіх рівнях – лінгвістичному, психологічному, педагогічному.

На взаємозв'язку шкільної мовної освіти з реальними потребами життя наголошували ще педагоги і лінгвісти XIX століття М. Бунаков, Ф. Буслаєв, І. Срезневський, К. Ушинський, П. Фортунатов, В. Шеремтьєвський та ін. За перебудову шкільного курсу мови, ураховуючи комунікативно-діяльнісний підхід до її вивчення, виступають сучасні вітчизняні й зарубіжні вчені-методисти О.Біляєв, Д.Богоявленський, М.Вашуленко, В.Капінос, О. Купалова, Т.Ладиженська, В. Мельничайко, Л. Скуратівський, А.Супрун, Л. Федоренко та ін.

В українській лінгводидактиці проблемам культури спілкування, присвятили свої наукові праці вчені-мовознавці, методисти Н.Бабич, І.Білодід, Л.Булаховський, С.Єрмоленко, М.Жовтобрюх, А.Коваль, Л.Мацько, В.Мельничайко, М.Пентилюк, В.Русанівський, С.Чак та ін.

У центрі їхньої уваги були теоретичні і практичні аспекти культури спілкування, мовленнєвої діяльності як галузі мовознавчої науки, пов'язаної з психологією і стилістикою, вихованням мовленнєвої особистості. Проблема розвитку мовлення молодших школярів, формування й удосконалення мовленнєвих умінь є однією з провідних у працях українських та зарубіжних психологів (Г.Балл, Л. Виготський, П. Гальперін, Д. Ельконін, та ін.), дослідників мовлення дітей дошкільного (А.Богуш, О.Гвоздев, К. Крутій, Г. Люблінська, Л. Федоренко та ін.) та молодшого шкільного віку (В. Бадер, Л. Варзацька, М. Вашуленко).

Однак, як показують дослідження проблеми розвитку мовленнєвих умінь молодших школярів на теоретичному та практичному рівнях, незважаючи на широкий спектр їх аналізу в системі різних галузей наук, питання активізації мовленнєвої діяльності, формування комунікативної компетенції учнів загальноосвітньої школи ще потребують наукового вивчення, узагальнення та систематизації.

Постановка завдань. У статті ставиться за мету обґрунтувати наукові засади процесу формування комунікативно-мовленнєвої компетентності учнів початкової школи, визначити шляхи організації мовленнєвої діяльності молодших школярів, розвитку в них умінь удосконалювати діалогічне мовлення та будувати зв'язні монологічні висловлювання на уроках української мови

Виклад основного матеріалу. Сучасний період розвитку суспільства в Україні відкриває широкі перспективи для оновлення змісту освіти, що дає змогу виховувати розвинене і духовно багате покоління. Одним із по-

казників духовної культури особистості, її моральності, внутрішньої і зовнішньої краси є мовленнєва культура, комунікативно-мовленнєва компетентність, в якій проявляється інтелект і рівень мислення індивіда, його освіченість і вихованість, культурність і ціннісні орієнтири, краса слова і духу як ознаки духовного багатства та неповторної людської сутності.

Відомо, що ефективна мовленнєва комунікація досягається мовною компетенцією комунікантів – але не тільки завдяки їхнім знанням фонетичної, лексичної і граматичної структури мови, а й знанням усіх складових ситуації мовленнєвого спілкування. До мовної компетентності відносять уміння оперувати засобами мови, дотримуватись норм літературного мовлення, швидко і доречно вживати мовні засоби, утворювати різнотипні стилістично диференційовані висловлювання, редагувати власне і чуже мовлення, володіти всіма стильовими засобами мови.

Формувати ці якості необхідно ще в молодшому віці, причому найбільших можливостей для цього надають уроки української мови в початковій школі, основна мета яких визначена Державним стандартом початкової освіти і полягає у формуванні комунікативної компетентності молодшого школяра. Досягнення цієї мети передбачає виконання таких завдань: вироблення в учнів мотивації навчання української мови; гармонійний розвиток усіх видів мовленнєвої діяльності (слухання, говоріння, читання, письмо); формування комунікативних умінь; опанування найважливіших функціональних складових мовної системи; соціально-культурний розвиток особистості; формування в учнів уміння вчитися [2, 10]. Формуючи комунікативну компетентність, вчитель початкових класів має враховувати той факт, що, як зазначає О.Савченко, «компетентність – це укрупнений результат навчання, який не може бути досягнутий протягом двох – трьох уроків. Компетентність формується і розвивається впродовж тривалого часу, тому треба орієнтуватися у тому, якою є послідовність цілей вивчення предмета» [3, 11]. Отже, компетентність – це результат систематизованої навчальної діяльності, що виражається в активному оволодінні системою знань, а також здатності використовувати її з метою пізнання навколишньої діяльності і розв'язання проблем, що виникають у практичній діяльності.

Компетентність у смисловому значенні охоплює три аспекти: знання, уміння, навички. Це комплексна характеристика особистості, яка вбирає в себе результати попереднього психічного розвитку, знання, уміння, навички; має здатність до творчого вирішення завдань, ініціативності, самостійності, самооцінки, самоконтролю; це сформованість інтелектуальних операцій, спрямованість у діяльності, усвідомленість і мотиваційна насиченість. На кожному віковому етапі компетентність має орієнтовні показники розвитку особистості, тобто різні види компетенції.

Важливим компонентом системи формування комунікативної компетентності є мовленєві уміння та навички. До цієї категорії належать уміння швидко й правильно орієнтуватись у мінливих умовах спілкування; правильно планувати та здійснювати систему комунікації, зокрема її найважливішу ланку – мовленнєвий вплив; швидко й точно знаходити адекватно змісту акту спілкування комунікативні засоби, що відповідають водночас і творчій індивідуальності, і ситуації мовлення, а також індивідуальним особливостям об'єкта впливу (співрозмовника); постійно відчувати і підтримувати зворотний зв'язок у спілкуванні, вміння чітко й емоційно виражати свої думки й почуття.

Розвиток комунікативно-мовленнєвих умінь та навичок в учнів початкових класів доцільно здійснювати в процесі навчання діалогічного і монологічного мовлення, що допоможе вчити школярів правильно і доцільно, відповідно до норм літературної мови користуватися всім арсеналом мовних засобів у процесі побудови зв'язних висловлювань

Працюючи над розвитком діалогічного мовлення, вчитель має враховувати той факт, що «діалог, як форма мовленнєвої діяльності, має свою психологічну структуру: мотив, мету, засіб (мова) і кінцевий результат – очікувану реакцію співрозмовника» [1,336]. При цьому робота над діалогом передбачає такі етапи: 1) відтворення, розігрування діалогу із прослуханого чи прочитаного тексту; 2) складання діалогу за ситуативним малюнком, словесно описаною ситуацією, опорою на допоміжний матеріал (самостійно, дотримуючись правил етикету, культури спілкування). У процесі формування діалогічного мовлення велика увага приділяється засвоєнню школярами формул мовленнєвого етикету – ввічливих слів, які вживаються під час вітання, прощання, прохання тощо. Учні початкової школи повинні запам'ятати найуживаніші формули етикету, знати, за яких обставин кожна з них уживається, а також правильно й доречно використовувати їх у власному мовленні. Паралельно із розвитком діалогічного має проводитись робота з розвитку усного монологічного мовлення школярів на уроках української мови, яка має здійснюватися шляхом: 1) переказування прочитаних чи прослуханих текстів; 2) побудови власних висловлювань на основі побаченого, пережитого. Монологічне мовлення має характеризуватися такими ознаками, як: змістовність, логічність, точність, багатство мовних засобів, виразність, чистота, правильність. Для того, щоб забезпечити змістовність висловлювань, потрібно пропонувати дітям говорити чи писати тільки про те, що їм добре відомо. Важливо, щоб розповідь школяра була побудована на відомих йому фактах, на основі його власних спостережень, життєвого досвіду. Необхідно, щоб висловлювалися добре обмірковані думки, ширі переживання. Вимогою

до монологічного мовлення є його логічність: послідовність, обґрунтованість викладу думок, відсутність пропусків і повторів, наявність висновків, які випливають зі змісту. Точність мовлення має забезпечуватися не тільки вмінням учнів влучно передавати факти, спостереження чи почуття, а й здатністю вибирати для цього відповідні мовні засоби – слова та словосполучення, які з максимальною точністю передаватимуть найхарактерніші риси того, про що або про кого йдеться у висловлюванні. Оскільки монологічне висловлювання призначене для слухача, то учень, зацікавлений у тому, щоб його почули, зрозуміли і правильно сприйняли, має подбати про виразність свого мовлення. Під виразністю слід розуміти не тільки дотримання розділових знаків та інтонації, а й уміння яскраво, переконливо і стисло висловлювати думку, здатність впливати на людей через відібрані факти, слова, побудову фраз, настрої розповіді.

Висновки. Отже, розвиток мовленнєвої діяльності, формування комунікативної компетенції, культури спілкування має стати провідним завданням навчання української мови як базового предмета в загальноосвітній школі, безперечно і в початковій ланці. Набуті в початкових класах лінгвістичні знання та повноцінні мовленнєві вміння і навички з української мови не лише забезпечать можливість подальшої мовної освіти в основних класах, а й значною мірою забезпечать людині вільне самовираження в усіх сферах суспільно-виробничого життя. Тому першочерговим завданням мовної освіти всіх без винятку громадян нашої держави є формування й удосконалення мовного спілкування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Методика навчання української мови в початковій школі : навчально-методичний посібник для студентів вищих навчальних закладів / За наук. ред. М.С.Вашуленка. – К. : Літера ЛТД, 2010. – 364 с.
2. Навчальні програми для загальноосвітніх навч. закл. із навчанням українською мовою. 1-4 класи. – К. : Видавничий дім «Освіта», 2012. – 392 с.
3. Савченко О.Я. Мета і результат уроку в контексті компетентнісного підходу / О.Я.Савченко // Початкова школа. – 2015. – №3. – С.10–16.

REFERENCES

1. Metodyka navchannia ukraïnskoi movy v pochatkovii shkoli : navchalno-metodychnyi posibnyk dlia studentiv vyshchychkh navchalnykh zakladiv / Za nauk. red. M.S.Vashulenska. – K. : Litera LTD, 2010. – 364 s.
2. Navchalni prohramy dlia zahalnoosvitnikh navch. zakl. iz navchanniam ukraïnskouiu movoiu. 1-4 klasy. – K. : Vydavnychiy dim «Osvita», 2012 – 392 s.
3. Savchenko O. Ya. Meta i rezultat uroku v konteksti kompetentnisonoho pidkhdou / O.Ya.Savchenko // Pochatkova shkola. – 2015. – №3. – S.10–16.